

Ismételem most is, mint több más alkalommal, hogy *Horváth Cyrill concretismusa által rendszeralapító és lángelméjű bölcsész volt*, s mint ilyen örök emléket emelt magának philosophiai irodalmunkban. Elmondhatta tehát magáról Horatiussal: *Exegi monumentum aere perennius . . .*

Áldott legyen örökké dicső emléke!

Nagyvárad.

Dr. Nemes Imre.

A PHILOSOPHIAI FOLYÓIRATOKBÓL.

Philosophische Monatshefte. Redig. und herausgegeben v. C. Schaar-schmidt. 1886. 1—3. füzet.

A most megjelent három füzet jelen folyóiratnak 22-dik kötetét kezdi meg. Önálló cikkei a következők: 1. *Carl Gerhardt*-tól „Kants Lehre von der Freiheit, dargestellt und beurtheilt“. Szerzője az akarat szabadságának problémáját úgy véli legkönnyebben megoldhatónak, ha mindenki nem újból kezdi a kutatást, hanem a történelmileg fellépett tanok eredményeihez csatlakozva, folytatja a munkát. Maga ez irányban a Kant tanának előadásával kivánt a problema megoldásához járulni. Előadása következő pontokra oszlik: 1. Tárgyalja Kant viszonyát a problémával, általánosságban, s azt találja, hogy Kant szerint az emberi cselekvés szabad és kényszerű is legyen, s azért az elődök alternatívája „szabad vagy nem szabad“ helytelen volt. Szabad, mennyiben noumenon, kényszerített, mennyiben phaenomenon. 2. A szabadságot Kant az ethika alapjául tekinti. A szabadság pedig áll egyfelől függetlenségben természeti okoktól 2. önálló törvényhozásban azaz okságban erkölcsi törvények szerint. Az erkölcsi törvény az emberre nézve azonban csak Imperativus, mivel az ember nemcsak az értelmi világnak, hanem az érzékinék is tagja. 3. Hogy ezen ellentétet magyarázhassa, Kant az emberben kettős jellemet tesz fel, vagyis kettős cselekvési törvényt. Az egyik az empirikus, mely teljesen a tünemények törvényei alatt áll, a másik az intelligibilis, mely ezektől független, *önkéntes* causalitas. Amannak alapja emez: „ein anderer intelligibler Charakter würde einen anderen empirischen gegeben haben“. Amaz a maximák, emez az elvek forrása. Felelősség csak az intelligibilis char. miatt ér bennünket, mely Kant szerint szabadsága folytán nem változhatatlan, hanem nevelés által megváltoztatható. Ezen változás az által áll elő, hogy az ember az erkölcsi törvényt befogadja akarata indokául, tehát revolutió útján, melynek állandósítása gyakorlat (reform) által hozható elő. 4. Szerzőnk Kant tanában egyeztetetlen ellenmondásokat talál, melyeknek okát abban látja, hogy a tan kétféleképen van fogalmazva. A „szabadság“ neve alatt Kant két fogalmat foglal össze, melyek lényegesen különböznek egymástól. Ezen különbség a) a törvényekben és b) azon alanyban rejlik, melyeket Kant a szabadságra nézve feltételez. Az egyik értelemben vett szabadság törvényei csak az erkölcsi törvények, a másikban általában cselekvési törvények, tehát amott csak a jót, itt a rosszat is létesítők. A szabadság alanya pedig az egyikben az ész (= tiszta

akarat), a másikban az önkény. Mind ezek alapján Sz. a Kant-féle tannal nem véli megoldva a problémát, a miben vele mindnyájan egyezünk.

A második cikk *E. v. Hartmann*tól ered s czíme „*Ein vergessener Aesthetiker*“. Ezen „feledésbe ment“ aesthetikus Trahdorff K. F. E. (1782—1863), Berlinben a Joachimsthal-i gymnasiumnak volt tanára, kinek épen ezen szerény állása miatt nem sikerült egy Hegel v. Schleiermacher mellett a tudományos téren feltűnni. Pedig tőle származik az első rendszeres aesthetika, mely 1827-ben jelent meg 2 kötetben (Berlin, Maurer), holott Weisse könyve, melynek rendesen szokták ezen dicsőséget juttatni, csak 1830-ban látta a napvilágot. Hartmann tehát bizonyos pietással fog a mű ismertetéséhez, hogy ezzel a kiváló férfiún elkövetett hálátlanságot némileg megenyhítse. Trahdorff aesthetikája, mint a Hegelé is, metaphysikai, s azért ebbeli álláspontjából értendő. Trahdorff monista s a létező egyet lénnek, a sokaságot *mevlénnek* (Dasein) nevezi. Ama lét „az abszolút tehetés“ (Können), mely ennél fogva az akarattal összeesik. Tr. szerint tehát a világ lényege az akarat. Ezen általános tehetés (Können) a tér és idő folytán eggyessé oszlik szét s így valósággá lesz, mely a mennyiben „akart“ lét — szükséges, mennyiben akaró v. tehető relative szabad és önálló. Az egyesek a létért való harcban kifejtik önállóságukat, de az absolutum felettük álló hatalmával kellő korlátok közé szorítja őket. Az egyesek azonban nemcsak ellentétben állanak egymáshoz, hanem vonzódnak is egymáshoz és az egyetemeshoz. Ezen vonzódás a szeretet. A szeretet a szellemi életnek épúgy legbensőbb lényege, mint az egyetemnek. A művészet törekvés a világ alapjául szolgáló eggyességgel való egyesülésre, s annyiban a *művészet a szeretet élete*. Az egyes ember a világot megérti 4 fokon. Az első az *érzés* (Gefühl), melynek homályossága megszűnik a *szemléletben* (Anschauung). A 3-ik fok a *gondolkodás* (Reflexion), a legvégső a *sejtelem* (die Ahnung). Az aesthetikai felfogás már most szemlélet és semmi egyéb; ezen aesthetikai szemlélet analfogva zárt egység v. kép. Minthogy pedig minden kép a felsőnek alá —, az alsóbbaknak fölé van rendelve, azért a szemlélet birodalma = képek birodalma, tagolt egység, mely csupa képekből áll. Ezt előállítani a művész feladata, melyet lelkesedésével ér el, mely újra nem más „mint szeretet, mely magát megragadni s megérteni törekszik“. Ugyancsak a szeretet az, a mi a szemlélet a műremek megértésére vezet. A szép tehát Tr. szerint a magát megértő szeretet. Ezen alapon magyarázza Tr. a művészet alakjait, melyek számára a klasszikus és romantikus művészetben léteznek, amabban (a görög) a szeretet tárgya még csak a külső, a germanoknál ellenkezőleg belső, az erkölcsi életelv, mely az egész életet meghatározza és szépíti. De mivel a kereszténység egyes individuumokat istenített, azért a művészete sem érthette el a legfőbb fokot, melyet csak az istennek emberré válása minden individuumban hozhat elő, a mi egy új művészeti epochának lesz tartalma. A keleti művészet az aesthetikán kívül esik Tr.-nál, mint előkészítő.

A 3-dik füzetben *dr. M. Sartorius* értekezik „Die Realität der Materie bei Plato“ czím alatt. Mind a 3 füzet könyveket ismertet. Még pedig *Rich. v. Schubert-Soldern* könyvét „Grundlagen einer Erkenntnisstheorie“ ism. Richter A. *Dr. David Asher*től megjelent egy könyv, melyben azon tétel állítatik,

hogy Schopenhauer, a megrögzött antisemita, Mózes tanait tanítja. „Schopenhauer hat aufs neue entdeckt, was schon Moses entdeckt hatte — diesen Zusammenhang hat wiederum Asher entdeckt und — nun ist die Weltgeschichte zu Ende“, mondja ismertetője C. Shaarschmidt, a lap szerkesztője. S mivel dr. Asher nem áttalotta, tisztán philosophiai műben az antisemitismus ellen is menydörögni, Schaarschmidt következő megjegyzéssel utasítja rendre: „Endlich verbindet der Vf. (hiemit) noch einen scharfen Protest gegen den Antisemitismus, welchen er als Rückfall in die mittelalterliche Barbarei charakterisirt. Wenn der Herr Vf. von der Geschichte des Mittelalters etwas mehr, als die äusseren Thatsachen kannte, würde er wissen, dass die allerdings scheusslichen Judenverfolgungen damals ihren sehr realen Grund an dem von sittlichen Standpunkt aus nicht weniger schlimmen Wucherwesen der Juden halten, über dessen Ausdehnung und schweren Druck z. B. hier am Rhein (Bonn) die archivalischen Zeugnisse keinen Zweifel übrig lassen. Er würde dann vielleicht auch zugeben, dass der heutige Antisemitismus, was man dessen Rohheit u. Gewaltthätigkeit noch so sehr beklagen, gleichfalls in realen Verhältnissen Erklärung findet, namentlich als Reaction gegen den, besonders von jüdischen Speculanten betriebenen Börsenschwindel betrachtet werden muss, durch den, ein gewaltiger Theil des Volksvermögens arglistiger Weise in die Taschen weniger, meistens *unproductiver und auch sonst nicht-nutziger Subjecte* gepumpt wird. Die verächtlichen Seitenblicke auf das Christenthum endlich, mit welchen Herr Asher nach der *stehenden Sitte jüdischer Literaten* um sich wirft, verdienen weiter keine Beachtung“. Ismertette van továbbá G. Glogau „Grundriss der Psychologie“ Schuppe Vilmostól.

A bibliographia, mint mindig, igen gazdag.

Revue philosophique de la France et de l'étranger, dirigée par Ribot.

A mult évi novemberi és deczemberi füzetek ismertetésül bemutatjuk a következő önálló cikkeket:

Paulhan F. „Les phénomènes affectifs au point de vue de la psychologie générale“ czímen, mind a két számban írja folytatólagos cikkét, melynek tárgyát ekként jelöli meg: Ha összehasonlítjuk az értelmi- és affectív tünemények felől való ismereteinket, úgy találjuk a psychologia sokkal nagyobb haladást tett az emberi szellem tisztán értelmi oldalán. A megismerésről általában s aztán egyes különös formáiról, nevezetesen az emlékezet-, a képzelet-, az észrevétel-, az okoskodásról sok adatunk van, sőt többüknek elméletét szintén bevégeztünk tarthatjuk. Megfordítva az érzelem törvényei kevésbé ismertek; az érzés bizonyos formái, például az aesthetikai érzés, az erkölcsi érzés, közléről lettek tanulmányozva; sőt van több elméletünk az örömről és a fájdalomról, vannak érdekes könyveink az indulatokról és a szenvedélyekről; azonban e nyers eredmények nem is hasonlíthatók azokhoz, melyeket a psychologia más terén nyertünk. Az érzelmek működése, okai, természetfelel, nehány általános törvény kivételével, minő az associatioé, alig tudunk valamit, s ez utóbbi is felerészben intellectualis természetű. Paulhan azt tűzi hát a

jelen értekezés feladatának, hogy tárgyalja az érzelem általános psychológiáját, vagyis, hogy fölkeresse az érzelmek általános jellemét, helyét az ember psychologiai alkotmányában, továbbá, hogy kutassa okaikat, céljukat, mely felé keletkezésük alapján törnek.

Egger V. „Sur quelques illusions visuelles“ czímen a látcsalódás néhány esetét világítja meg példákkal s fejtegetéseivel. Hogyan játszanak össze az érzéki benyomás jegyei, az a benyomásokat rendszeren kísérő eszmékkel; hogy tolja félre, helyettesíti ez utóbbi gyakran az előbit.

Héricourt J. „La graphologie“ czímen a Lavater által vázolt Flandrian abbé és Martin atya által bővített, s a nem rég elhunyt Michon abbé által szerfelett érdekesen, noha még mindig nem kellő tudományossággal tárgyalt dolgot veszi vizsgálat alá a kézírásból az illető személyisége és jellemére való következtetést. Mióta — mond ír — a hypnotismus tünetényei oly érdekes megfigyelésre vezettek, melyek eredményeként az öntudatos idegműködés mögött az idegrendszer nemtudatos működését határozottan ki lehet mutatni, nem oly biztos többé a kézírásból az illető személyiségére következtetés sem. Bátran fel lehet venni ugyanis alapnak, hogy a kézírásban nemtudatos idegműködés is közrehat, s így elárulja saját természetét.

A novemberi számban ösmerteti *Tannery Pál*: Faye H. „Sur l'origine du mondes theories armogoniques des anciens et des modernes. Paris 1885“; *Marion Henrik*: Crépieux-Jamin J. „Traité pratique de graphologie, étude du caractère de l'homme d'après son écriture Paris“; *Binet A*: Rocher Paul „Études chinoises sur la grande hysterie Paris 1885“; *Arréat L*: Coste Adolf „les auditions sociales du bonheur et de la force Paris 1885.“ *Fonsegrive G*: Bradley E. H. „The principles of logic London 1883.“ *Picavet F*: Hochart P. „Études sur la vie de Sénèque Paris 1885“ művét. Végül folyóirat szemle és könyvjegyzék zárja be a tartalmas kötetet.

A decemberi szám első cikke *Naville Albert*-től van: „la doctrine de l'évolution comme système philosophique“ czímen. „A fejlődés eszenciája — mond írónk — napról-napra tekintélyesebb helyet foglal el a mai gondolkodás vitáiban. Nincs szándékomban ez elmélet teljes mérvű tárgyalása, csupán egy szempontjára: A fejlődéstan élesen megjelölt helye van a természettanban, vége az utóbbi szót legtágabb értelmében, az élettanban, a lélektanban, a történelemben. Kortársaink nagy része előtt azonban áthágta e tan a külön tudományok határait, hogy az egyetemes problema kulcsává váljék, vagyis philosophiai rendszerré. E szempont alatt kívánom én tárgyalni a fejlődéstant.“

Gley Jenő: „le sens musculaire et les sensations musculaires“ czímen néhány újabban megvizsgált tényt hoz fel, melyek előtte az izomérzék hypothesis ellen szólnak.

Fonsegrive G: „du raisonnement par l'absurde“ czímén az ellenmondás logikai kérdését tárgyalja nagy közvetlenséggel.

E füzetben ismerteti *Penjon A*: Merz J. T. „Leibnitz Edinburgh 1884.“ Caird E. „Hegel“ Edinburgh 1883“; *Durkheim Émile*: Gamplowitz L. dr. Grundi „der Sociologie Wien“. *Bénard* Frohschammer J. „Die Philosophie als Idealwissenschaft und System München 1884“; *Tannery Pál*: Soulier Henrik

„Eraclito Efesio Roma 1885.“ *Perez B*: Fornelli dr. „Educazione moderna Turin 1884.“

Folyóiratok bemutatása és könyvjegyzék zárja be a kötetet.

V E G Y E S.

A bölcsészet főiskoláink tanrendében az 1885/6. tanév 2-ik felében.

1. A kecskeméti ref. főisk. jog- és államtud. karában.

Bölcsészeti encyclopaedia, heti 2 óra. Dr. Szombathy Istvántól.
Bölcséleti jogtudomány történelme, heti 1 óra. Nagy Ferenczről.
Büntetőjogi lélektan, heti 1 óra. Dr. Kecskeméti Lajostól.

2. A pozsonyi kir. Akadémia.

A XVIII. ik század kiválóbb állambölcselei, heti 3 óra. Dr. Kuncz Ignácztól.
Tocqueville és báró Eötvös, heti 1 óra. Ugyanattól.
Összehasonlító lélektani fejtegetések, heti 3 óra. Dr. Pauer Imrétől.
Schopenhauer és Hartmann, heti 2 óra. Ugyanattól.
Inductio és deductio, heti 2 óra. Ugyanattól.

3. A sárospataki ev. ref. Akademiában.

Bölcsészettörténet, heti 4 óra. Dr. Finkey Józseftől.
Nevelés- és oktatástan, heti 2 óra. Ugyanattól.
Jogbölcsészet, heti 4 óra. Ugyanattól.

4. A debreczeni ev. ref. Akademiában.

Vallásbölcsészet, heti 3 óra. Bethlendi Endrétől.
Jogbölcsészet, heti 4 óra. Thót Ferenczről.
Neveléstan, heti 3 óra. Oszterlamm E.-től.
Tapasztalati lélektan, heti 2 óra. Dr. Öreg J.-től.

5. A kassai kir. jog- és államtudományi karban.

A philosophia encyclopaediája, heti 2 óra. Dr. Stöhr Szilárdtól.

A positiv philosophia adott alkalmat arra a rendeletre, melyet a bécsi közoktatási minister adott ki, megtiltván a nyilvános iskolák tanárainak, hogy megküldjék műveik egy példányát az idegen államok fejedelmeinek. Jövőben ily munkák elküldése egyedül a külügyministerium útján lesz lehetséges, a közoktatási ministerium engedélyének megnyerése után. E rendeletre az szolgáltatót okot, hogy némely tanár udvarias levelet kapott attól a fejedelemtől, kinek művét megküldte, s aztán a levelet kinyomatta, mint műve tartalmi értéke mellett szóló bizonyítványt. Ez úton a nem rég elhunyt spanyol király szerepelt úgy, mint egy positiv philosophiát tartalmazó mű helyeslője.